

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Дияна Георгиева

на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“

в област на висше образование 1. Педагогически науки

професионално направление 1.2. Педагогика

докторска програма *Специална педагогика*

Автор: Катерини Панайотис Цалокоста

Тема: „Модел на диференцирано обучение по гръцки език и литература за ученици с дислексия в средните училища“

Научен ръководител: доц. д-р Анна Константинова Трошева-Асенова

Със заповед № РД-38-592/ 24.10.2023 г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ съм включена в научното жури на **Екатерини Панайотис Цалокоста** по процедурата за защита на дисертационен труд за получаване на образователната и научна степен „Доктор“. е докторант на редовна форма на обучение по професионално направление 1.2. Педагогика (*Специална педагогика*) към Факултет по науки за образованието и изкуствата.

1. Общо описание на представените материали

Представеният от комплект материали на електронен носител включва изискуемите документи според специфичните изисквания на Факултет по науки за образованието и изкуствата.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Професионалната си автобиография **Екатерини Цалокоста** е представила с няколко щриха.

Образователният профил на докторанта съдържа бакалавърска степен по класическа филология през (2009 г.) и магистратура по психология (2015 г.). Докторантът има успешно реализирани образователни програми по *Консултиране, психометрия и управление на кризи* (2009 г.), *Преподаване на гръцки като чужд език* (2019 г.) и *Обучение по интеркултурно образование* през същата година. Завършеният обучителен курс по психология (2018-2022 г.) допринася за повишаване на нивото на неговата експертиза в тази област. В периода 2019 – до настоящия момент Катерини Цалокоста разширява компетентностния си обхват след записване в докторантура по *Специална педагогика* в Софийски университет „Св. Климент Охридски“.

Професионалната ѝ кариера стартира през 2011 г. като Административен секретар в сектор Общо строителство и благоустройство и продължава до 2013 г. От 2009 г. работи като филолог на частна практика, след което продължава да упражнява професията учител в общообразователно училище до 2023 г.

Предоставената кратка автобиография от Катерини Цалокоста ми дава основание да считам, че разработеното дисертационно изследване е резултат от натрупания практичен и теоретичен опит на специалист, който се реализира в образователно-научното поприще.

3. Актуалност на темата и целесъобразност на поставените цели и задачи

Актуалността на дисертационния труд се определя от значимостта на разглежданата проблематика и появилата се потребност от решението на установените в нея ключови за теорията и практиката общи и частни проблеми. Представената дисертация е в съответствие с посочените условия за актуалност, полезност и значимост. Увеличаващият се брой деца с дислексия в световен мащаб и хетерогенността в тази популация провокират засилен изследователски интерес към този тип нарушение. Проучванията на дислексията постепенно обуславят позиционирането ѝ в по-широк контекст на съвременния етап. Прецизират се диагностичните критерии, което обезпечава възможности за разработване и утвърждаване на методологията на диференцирано обучение в академичната подготовка на учениците в общообразователното училище.

4. Познаване на проблема

Познаването на проблема от автора се доказва преди всичко чрез неговия професионализъм, ориентацията към разглежданата проблематика, съдържанието и високото качество на разработката. Докторант Катерини Цалокоста показва задълбочени научно-теоретични познания по изследваната проблематика и академичната литература, посветена на комплексния феномен на дислексията с цялостно отражение върху училищното функциониране на децата, от една страна, и надеждни модели, стратегии и технологии за тяхната академична подкрепа – от друга страна.

Демонстрирани са солидни практически умения и способности за извършване на самостоятелни научни изследвания, анализи, и предлагане на адекватни препоръки.

5. Методика на изследването

Описанието на избраната методика за изследване включва елементи, отразяващи приложението на количествения и качествения подход:

- Адаптиран към гръцките образователни условия вариант на администриран въпросник, изграден от 7 секции. Инструментът е предназначен за измерване на конкретни параметри.

Първата секция предлага информация за демографските характеристики на участниците в изследването и тяхната експертиза в областта на специалното образование и прилагането на стратегии за диференцирано обучение в класната стая. Дава се отговор на **първия** и **третия изследователски въпрос**. Ясен отговор на **втория изследователски въпрос** обезпечават 3 айтема (6а, 7а, 10), оформящи **втората секция**. Последните са заимствани от въпросника на Pavlidis (2000) и са предназначени за оценка на степента, до която учителите демонстрират познания за феноменологията на дислексията. В **третата секция** е приложен инструмент за оценка на различни аспекти от диференцираното обучение – *Teachers' Differentiated Scale, TDS*. Скалата за оценка, разработена от Siam и Al-Natour (2016), съдържа 65 елемента, систематизирани в 6 подскали. Използвана е за статистическа проверка на **всички изследователски**

въпроси, тъй резултатът от тяхното групиране е появата на генералната *зависима променлива* в количествения компонент на изследването. В третата секция фигурират още 14 елемента (визиращи предизвикателствата, пред които са изправени учителите в хода на прилагане на диференцираното обучение), имащи отношение към **4 изследователски въпрос**, и 19 айтема (за стратегиите за апликация на диференцираното обучение) в допълнение към отговора на **втори изследователски въпрос**. **Четвъртата секция**, свързана със самооценката на учителите за тяхната ефективност, включва специфична скала *Teachers' Sense of Efficacy Scale, TSES* (Tschannen-Moran Noy, 2001) от 24 елемента, разпределени в 3 подскали. Диагностичният инструмент е предназначен за контролна проверка на **пети изследователски въпрос**. В съдържанието на **петата секция** се помещава скала за измерване на убежденията на учителите относно преподавателската им дейност – *Teaching Beliefs Scale, TBS* (Wolley et al., 2004), която обхваща 34 айтема, класифицирани в 4 подскали, от които 2 са в подкрепа на отговора на **6 изследователски въпрос**. В **шестата секция** на въпросника присъства домейн, който принадлежи към въпросник, известен като *Индекс за приобщаване (Index for Inclusion–I.F.I & BDA Dyslexia Friendly Quality Mark for Schools, BDA)*. Подскалата (от 10 айтема) е предназначена за оценка на подкрепящата среда в училищните структури, където се обучават деца с дислексия. За отговор на **7 изследователски въпрос** служи допълнение от структуриран протокол, състоящ се от 18 теми – с дистрибуция в 4 подскали: *лидерство и управление* (1, 2, 3, 4), *качество на учене* (5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12), *създаване на благоприятен учебен климат* (13, 14, 15) и *партньорство с родители/хора, полагащи грижи* (16, 17, 18). В **последната секция**, именувана като *Връзка между диференцирано обучение и дислексията*, е формулиран въпрос, с който се проверява степента, до която учителите споделят мнение за позитивния ефект, който възпроизвежда моделът на диференцираното обучение върху академичното представяне на учениците с дислексия по учебния предмет *Гръцки език и литература*. Данните са в отговор на **8 изследователски въпрос**.

Изпълнението на целия въпросник е съгласувано с 4 и 5 степенната психометрична скала на Ликърт.

- Полуструктурирано интервю (с въпроси от отворен тип), с фокус към проучване на нагласите, възгледите, убежденията и прилагането на стратегии за преподаване от учителите. Интервюто е композирано в 4 раздела. Колекционирания данни в първи раздел традиционно са в посока идентифициране на демографски признаци. Въпросите от втория раздел са посветени на интерпретациите на учителите на термина *диференцирано преподаване* и неговата роля в управлението на съществуващото многообразие от вербални поведения в училище. В трети раздел формулировките са предназначени за проучване на възгледите на учителите относно вариативните образователни потребности на учениците с дислексия в хода на изучаването на гръцки език и литература, които налагат диференциацията на обучението. В третия раздел въпросите се отнасят до организацията и реализацията на диференцираното обучение на учениците с разглежданото комуникативно нарушение по отношение на: учебно съдържание, учебни програми, целепологане, учебни материали, специфични стратегии и технологии, оценка на постиженията. Поставен е акцент и върху факторите, повлияващи диференцирания стил на преподаване. Освен това е предоставена възможност за допълнителни коментари по обсъжданата проблематика.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд, като самостоятелно научно-приложно изследване, включва въведение, 4 глави, заключение и препоръки към практиката, списък на използваната литература и приложения. Това е постигнато в рамките на целия обем от 175 страници, придружен от 18 фигури, и 49 таблици, с творческата дисекция на 148 литературни произведения. Избраният начин на цитиране и цитирания на автори и публикации позволява да се установи коректното им използване и отразяване от докторанта.

Въведението на дисертационния труд включва убедителните формулировки на докторанта по отношение на всички елементи, които оформят неговото съдържание: актуалност, обществена и научна значимост на темата, цел на разработката, както и състоянието на разработката на научния проблем, който се отнася до диференцираното обучение като високо ефективна педагогическа философия, интегрираща онези аспекти, които позволяват администрирането на модел на преподаване и учене, приемащ широката палитра от различия на учениците, и трансформират училищното пространство в мултифункционално.

В **първа глава** на дисертационния труд е разгледана феноменологията на дислексията. Дефинирани са базисни понятия и категории, с които се оперира в теоретико-приложен контекст. Поставен е фокус и върху етиологичните аспекти и таксономичните модели на дислексията. Направен е аналитичен разбор на характеристикните прояви на дислексията, като едно от най-разпространените нарушения в общата детска, юношеска и възрастна популация. Представена е обстойна картина на цялостното функциониране на децата с нарушения на писмената комуникация, обхващащо широк спектър от компоненти: когнитивен, емоционален, социален, комуникативен. Обоснована е необходимостта от наличие на компетенции за разпознаване на специфичното вербално поведение на детето с дислексия и неговия персонален стил на учене, и на тази основа – прилагане на ефективни стратегии за преподаване и провеждане на ефективна комуникативна терапия.

Втора глава обогатява теоретичната рамка на изследването със съдържание, отразяващо ролята на диференцираното обучение като подход, който позволява да се създаде стройна система за педагогическо взаимодействие, която да съответства на разнообразните потребности на децата. Ключов момент в тази част на дисертацията са общите принципи и условия за диференциация, както и секторите, в които се прилага тази гъвкава педагогическа технология при децата с дислексия. Вниманието на читателя е привлечено и от двете главни направления, включени в обхвата диференцираното обучение, а именно: (1) персонализация на методите, стратегиите и техниките в отговор на потребността на учениците от формиране на универсални умения за учене и участие в уникални образователни траектории; (2) организация на образователната дейност в класната стая, свързана със създаване на предпоставки за развитие на способностите и интересите на децата, които са пряко свързани с тяхната мотивация. На широка дискусия са подложени факторите, обуславящи успешната реализацията на модела на диференцираното обучение.

Трета глава е посветена на методологията на емпиричното изследване. Конкретизирана е основната проблематична област, уточнени са 8 изследователски въпроса, които да получат статистически обезпечен отговор. Формулираната цел, издигнатите две хипотези и дефинираните изследователски задачи, гравитиращи около създаването и апробацията на модел за диференцирано обучение на ученици с дислексия в обикновената класна стая, са логична последица от критичния анализ на

литературните постижения. Представителната извадка включва достатъчен обем от 109 учители, преподаващи/преподавали на територията на Република Гърция в средната степен на училищна подготовка. Детайлно е анализиран демографският профил на участниците в изследването (по пол, календарна възраст, образователна степен, преподавателски опит, квалификация по специално образование, опит в диференцираното обучение), която подкрепя неговата достоверност. Текстът във 2 глава се допълва и от описанието на компактна извадка от 6 учители (специалисти в сферата на специалното образование) за целите на качествения анализ. Използвани са количествен и качествен подход към колекционирането, обработката и интерпретацията на данните. Високо оценявам описаната от докторанта интервенционна схема с апликация на диференцирания подход при академичната подготовка на учениците в обикновената класна стая. На детайлна дескрипция са подложени организираният и проведени 28 обучителни сесии. Фокусът е поставен върху съдържанието, специфичните стратегии, лингвистичния и дидактичния материал – компоненти, подвластни на ресурсите на диференцираната класна стая. Статистическият анализ е извършен чрез използване на SPSS. След първоначалния дескриптивен статистически анализ е приложен индуктивен анализ на данните за тестване на изследователските хипотези. Използваните статистически процедури включват коефициент на корелация на Pearson, Т-тест, ANOVA и регресионен анализ.

Четвърта глава на дисертационния труд представя анализа на получените резултати чрез използване на смесена количествено-качествена стратегия. Това позволява дистрибуцията и интерпретацията на данните от емпиричното изследване в два блока: количествен и качествен. Статистически обоснован отговор получават всички изследователски въпроси. В тази изключително важна част на дисертационната разработка порядъчно е застъпен дискуссионният компонент, както и тълкуването на статистическите факти, което оценявам по достойнство. Обединяването на резултатите води към обобщението за ниската честота на прилагане на диференцирания подход в учебната подготовка по гръцки език и литература. Докторантът е идентифицирал най-важните фактори, детерминиращи ситуацията, сред които липсата на знания за природата на диференцираното обучение и феноменологията на дислексията проявяват своя доминантен характер. В прозренията на докторанта за оптимизирането на този показател попада изискването за поставяне на акцент върху специалната подготовка на учителите, повишаване на тяхната самооценка за ефективност в преподаването, промяна на тяхната визия относно използването на нетрадиционни технологии във формирането на компетенции в обучението по гръцки език и литература. В подкрепа на тези констатации са данните от проследената динамика в академичното представяне на учениците с дислексия по гръцки език и литература. Резултатите от приложената педагогическа интервенция бележат положителна тенденция, което е ярко доказателство за безспорния ресурс на диференцираното обучение като гъвкав модел за подобряване на техните способности за изпълнение на четивни и писмени инструкции, и за проява на критично мислене по отношение на литературните текстове и сценарии.

В **заключението** на дисертационния труд изкрystalлизират мнения и предложения на докторанта, направени на базата на обобщени изводи и заключения за определяне на траекториите за оптимизиране на изследвания проблем – обогатяване на познанията на учителите за комуникативното нарушение *дислексия* във всичките му аспекти; преосмисляне на възгледите за моделите на педагогическо взаимодействие; търсене и възприемане на ефективни стратегии и технологии за диференцирано обучение на ученици с дислексия по гръцки език и литература в обикновената класна стая, за да се излезе от модела на „стерилното“ и строго фиксирано според докторанта преподаване

на учебния материал. В по-глобален контекст това е свързано с кардинални промени в гръцката образователна система, осигуряващи по-голяма свобода и автономия на учителите в общообразователното училище.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Изложеният доказателствен материал в дисертационната разработка ми предлага сериозен аргумент за формулиране на приноси, чиято таксономия обхваща три ареала: теоретичен, методологичен, научно-приложен.

(1) Въз основа на систематизация на научни факти по отношение на феномена *дислексия* в неговия дефинитивен, етиологичен, таксономичен, диагностичен и терапевтичен контекст, и на задълбочен анализ на комуникативното нарушение е оформен компактен профил на децата, обхващащ гама от когнитивни, социални, поведенчески, емоционални и езикови патерни.

(2) Обогатена е теоретичната рамка, свързана с диференцираното обучение като гъвкав и адаптивен подход към преподаването, който позволява да се вземат под внимание разнородните потребности, способности и интереси на учениците в класната стая.

(3) Чрез приложен творчески подход е разработено съдържанието на методическа система и инструментариум за идентификация, оценка и терапия на дислексията при ученици от средната степен на общообразователното училище.

(4) Предложен и апробиран е трикомпонентен модел на диференцирано обучение по учебния предмет *Гръцки език и литература* за оптимизиране на преподавателската дейност на учителите, работещи в структурите на средния курс на училищно образование в република Гърция.

(5) Ясно идентифицирани са клъстери от фактори които упражняват влияние върху реализирането на диференцираното обучение при ученици с дислексия от средната степен на училищно образование, в хода на тяхната подготовка по предмета *Гръцки език и литература*.

Изтъкнатите приноси и получените резултати са лична заслуга на Екатерина Цалокоста и обезпечават солидна перспектива за осъществяване на диференцирано обучение в хода на академичната подготовка на учениците по учебния предмет *Гръцки език и литература*.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Докторантът е предложил 3 публикации в периода 2020 – 2022 година, представени в национални списания. Те отразяват отделните етапи от дейността на автора по отношение на теоретичния и емпиричния блок на изследването. Всички са със самостоятелното му участие и кореспондират с тематиката на дисертационното проучване.

9. Автореферат

Авторефератът, който отразява съдържанието на дисертационния труд, се отличава с последователност на изложението и представя всички по-важни компоненти от неговата структура.

10. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Установените тенденции в дисертационния труд са достатъчно обосновани, за да послужат за обогатяване на познанието за диференцирания подход в обучението на ученици с дислексия в средния курс на общообразователното училище. Верифицираните данни са ценна база за разработване на релевантни образователни програми по учебния предмет *Гръцки език и литература* с апликация на трикомпонентен модел на диференцирано обучение, интегриращ организационни, съдържателни и технологични аспекти.

Експерименталното проучване на Катеринини Цалокоста представлява успешен опит за формулиране на въпроси и очертаване на проблемни теми за дискусия, които да дадат импулс за нови изследвания на специалисти, учители и представители на академичната общност, обвързани с цялостното преуспяване на учениците с дислексия.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд съдържа **научни, научно-приложни и практико-приложни резултати** и е на научно равнище, съответстващо на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ, както и на специфичните изисквания на Факултет по науки за образованието и изкуствата. От дисертационната разработка се установява също, че докторант Цалокоста може ефективно да проучва, анализира, систематизира, да осмисля и интерпретира резултатите от научните изследвания последователно, разбираемо и прецизно.

Предвид посочените аргументи и общото позитивно впечатление от компетенциите на докторанта **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „Доктор“** на *Екатерини Панайотис Цалокоста* в област на висше образование: 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика, докторска програма *Специална педагогика*.

29.12.2023 г.

Рецензент:.....

(доц. д-р Дияна Георгиева)